

Jag har läst

”Omställningens tid - Tillväxtens slut och jakten på en hållbar framtid”

Av Björn Forsberg
Karneval förlag (2012)

Pia Hellertz (juli 2012)

Det är ett par veckor sedan jag läst ut boken. Omtumlad och omskakad har jag gruvat mig för att göra en sammanfattning som är rättvis. Men eftersom jag vill inspirera andra till läsningen gör jag ett försök.

Björn Forsberg har varit knuten till Umeå universitet, men ”gick i exil från akademien” eftersom han upplevde sig som fånge ”under en tankeförslamande forskningspolitik”. Han blev fri att forska på det han upplevde vara viktigt och på det sätt han kände var mer relevant. Jag förstår honom helt och fullt eftersom jag själv varit knuten (och delvis fortfarande är) till Örebro universitetet i över 25 år, över 30 om år jag inkluderar studier.

Peak of everything

För cirka 35 år sedan läste jag professor Gösta Ehrensvärds bok ”Före – Efter – En diagnos” där han ”gjorde ett bokslut över våra tillgångar av kol, naturgas, olja, metaller samt kärnkraft” och gav oss ett dystert kontobesked. Bland det jag minns var rådet att börja riva upp asfalten eftersom dessa områden skulle komma att behövas för odling och det skulle inte finnas bensin kvar senare för att göra detta. Vi skulle passa på medan vi hade resurserna. Boken gav eftertryck länge för mig. Jag gick med i Miljöpartiet. Med åren bleknade rädslorna för att allt skulle ta slut. Det verkade ju bara finnas mer och mer. Ingen verkade orolig längre. Professor Ehrensvärd började beskrivas som en domedagsprofet.

I dagarna har jag läst två böcker som åter aktiverar alla de känslor och tankar som Ehrensvärd gav mig. Dels är det David Jonstads ”Kollaps – Livet vid civilisationens slut”¹ och dels Björn Forsbergs ”Omställningens tid – Tillväxtens slut och jakten på en hållbar framtid”. Båda böckerna beskriver ”den yttersta tiden för det mesta”, tiden för tillväxtideologi, tiden för ofattbart resursslöseri med alla resurser, tiden för bankernas fanatiska spekulationer med staters och folkets ekonomier, tiden för ogenomtänkta och kortsiktiga politiska, ekonomiska och ekologiska beslut, ”The Peak of everything”.

Oljepeaken

Vi behöver olja i allting. Vi har under cirka 150 år levt i ”oljeepokens uppgångstid.” Björn räknar upp produkter som bygger på oljan: ”kemikalier, kläder, förpackningar, elektronik,

¹ Jag har tidigare skrivit en sammanfattning av Jonstads bok. Den finns på <http://www.piahellertz.com/Bocker.htm>.

bilar, flygplan, infrastrukturer (vägar, bredband, rör, etc.) skönhetsprodukter, tätningsmaterial, möbler, husgeråd, leksaker.” (sid. 15). Konkreta listor som dessa tvingar fram sanningen. Hur kunde vi leva utan allt detta tidigare?

Björn menar att oljetoppen, *peak oil*, d.v.s. tidpunkten för den maximala oljeproduktionen (”då ungefär hälften av alla tillgänglig olja utvunnits”) sida vid sida med klimathoten, är mänsklighetens absolut viktigaste ödesfråga. Hela vårt samhälle bygger på rik tillgång av billig energi. ”*Oljans flöde är industrisamhällets blodomlopp*”, skriver Björn. Författaren använder en hel del pedagogiska grepp för att få läsaren att förstå omfattningen av oljans betydelse. Han menar att mycket talar för att vi nu nått oljetoppen och att vi står inför ett oljedilemma.

Det största problemet är tystnaden omkring situationen, menar Björn. Eftersom oljekrisen går emot framstegstanken så läggs dimridåer runt faktum och man fortsätter hävda olika orealistiska tillskott till energiproduktionen.

Det kostar numera alltmer energi för att få fram den återstående oljan, eftersom den antingen befinner sig på otillgängliga platser, exempelvis djuphavsoljan, eller genom att utvinna olja från oljeskiffer. En forskare, David Murphy, hävdar enligt Björn att vi har förbrukat 73 procent av alla nettoenergi från oljan. Det innebär att vi har cirka en fjärdedel av all oljeenergi kvar att använda. Detta kommer snart att innebära en ändå hårdare konkurrens och kamp om de återstående oljeresurserna. ”*Efter oljetoppen följer koltoppen*” (sid. 22). Olika forskare anger olika uppgifter, men vissa menar att koltoppen redan är här. ”*Dåliga nyheter för industrisamhället, men desto bättre för det globala klimatet*”, kommenterar Björn.

Produktionskollapser

Eftersom den mesta produktionen är olje- och energiberoende kommer de kommande industrikollapserna att få förödande konsekvenser för hela samhället. Författaren menar att den förnyelsebara energin inte kommer att kunna rädda vårt system, så som det ser ut idag.

All energi som vi använder kostar också energi att framställa. Oljan har varit lönsam och lätt utvunnen. Björn berättar om konkreta exempel där man tidigare hört ”hyllningskörer” runt exempelvis framställningen av etanol, men de har tystnat.

Särskilt problematiskt kommer transportererna att bli. ”*Om man så täcker en jumbojet med solceller från nos till akter kommer dessa inte ens under optimala förhållanden att få planet att rulla ut på startbanan.*” (sid. 24)

Finanskrisen

Björn menar att finanskrisens verkliga orsak är oljetoppen och ”resursväggen”. Tillväxt innebär ständigt mer energi och råvaror – i en värld där båda är krympande. Björn tar Kinas som exempel och menar att Kina riskerar att bli ”världshistoriens mest kortlivade globala makt.” Även Björn Forsberg, liksom David Jonstad, beskriver exemplet Detroit, den framgångsrika staden som blev en spökstad på grund av bilindustrins kollaps och han menar att exempelvis Shanghai och Shenzhen är morgondagens Detroit.

”*Det är inte troligt att världsekonomens andra storspelare stillatigande åser Mellanösterns, Afrikas och Latinamerikas tillgångar omdirigeras till ett Kina med omätlig resurshunger*”, spår Björn (sid. 29) och han beskriver konkret hur situationen ser ut.

Från och med nu är det också svårare att över huvud taget få fram kapital för investeringar. För vem vill låna ut pengar till kredittagare som inte kommer att kunna betala tillbaka? Och Björn menar att tillväxtepokens slut också kommer att innebära ”dödsstöten” för vårt penningssystem. ”*För vad är egentligen pengar?*” frågar han sig. ”*Pengar är skuldsedlar*”. Och sen gör han en ingående och pedagogisk analys av ekonomins grundvalar och historia.

Varför klamrar sig beslutfattare fast vid ett ekonomiskt system som inte har någon framtid. ”*Därför att man inte ser något alternativ,*” menar Björn. En lösning som vissa länder ”valt”

är att ”teknokratregeringar utan folkligt mandat tar över styret av skuldsatta länder.” Uppdraget är enligt Björn att genomföra privatiseringar och kraftiga nedskärningar i välfärden. Just nu (juli 2012) ser vi dessa processer i Grekland och Spanien.

Några exempel

Björn tar några konkreta exempel på kommande problem. Vi använder idag gps som en del av vardagen. Men det finns ett problem. Gps baseras på en avancerad satellitinfrastruktur med mycket höga driftskostnader, skriver Björn. Dagens gps-satelliter är ”åldersstigna och investeringarna för uppgradering gravt eftersatta”. USA:s finansiella svårigheter hotar systemet.

Författaren beskriver också problemen omkring utvecklingen av alternativ energitillgång för bilar. Elbilen har inte riktigt visat sig bli en tillfredsställande lösning.

Han har en rubrik som säkert kommer att skaka om många: ”När arrangeras det sista OS?” Eftersom varje nytt OS måste överträffa det föregående ”i pompa och ståt” innebär arrangemangen en investering av enorma resurser: ”Nedtrappning finns inte på den mentala OS-kartan” (sid 76).

Björn reflekterar över hur rimligt det är att satsa enorma resurser på ”triviala hjälpmedel och funktioner” och tar exemplet Twitter, SMS och mobila bredband. Tekniken slukar naturresurser.

”Under höljen till våra mobiltelefoner och datorer döljer sig en av världens smutsigaste industrier, som skapar enorma miljöproblem över hela kedjan från brytning av metaller (åtskilliga ton malm krävs för att tillverka en enda mobiltelefon) till de mardrömslika elektronikkyrkogårdar i tredje världen där vi dumpar vårt elektronikavfall” (sid. 80).

Något som var helt nytt och skrämmande var det faktum att varor inte längre förvaras i lager utan i långtradare på våra vägar, mobila varulager, för att möjliggöra leverans ”just in time”. ”De rullande varulagrens evangelium har under 25 års tid predikats av näringsliv och ekonomier”. Stordriftsindustrin inom livsmedel leder till centrallager och långa transportvägar. Äpplen flygs från England till Sydafrika för att sköljas, vaxas och läggas i plastpåsar – för att sedan flygas tillbaka. Vaxas frukten?

”Etableringen av lågpriskedjor som Willys och Lidl ger ytterligare skjuts åt anonymiserad stordrift. Lidls ambition att hitta de absolut billigaste leverantörerna innebär att alla andra hänsyn får stryka på foten. Därför transporterar man tunga och skrymmande mejerivaror såsom vanligt standarmjolk från Tyskland i stället för att köpa den från svenska mejerier. Klimatsmart?”

Och jag funderar naturligtvis på vad som händer med våra svenska bönder som vi så desperat kommer att behöva i en framtid, när dessa transporter inte längre blir möjliga. Då har våra bönder tvingats lägga ner sin produktion och bondgårdarna vuxit igen. Eller? Hinner vi rädda dem?

Alternativa projekt

Även Björn, liksom Jonstad, beskriver Detroit som ett exempel där kollapsen lett till alternativa livsstilar. Det jag tyckte var särskilt intressant var begreppet ”urban odling”. Man har odlat upp parker och andra gemensamma grönområden och Björn beskriver det samarbete som utvecklats.

Men det finns intressanta projekt även i Sverige. Författaren tar exemplet med odlingsprojekt i Seved i centrala Malmö, där man engagerar barn och vuxna för odling och

samarbete. Resultatet blir att den sociala atmosfären i området förbättras avsevärt. Flera nya stadsodlingar är på väg att anläggas. Han menar att det i storstäderna växer fram ”en rörelse av gerillaodlare, där vanliga människor tar saken i egna händer och planterar fruktträd, bärbuskar och annat på outnyttjad allmän mark. Till allas glädje” (sid. 102).

Extrema projekt

Jag blir ledsen när jag läser om exemplet etableringen av IKEA i Haparanda. Det var för många ett mycket välkommet beslut, men det fick förödande konsekvenser för många andra. Många mindre möbelvaruhus fick klappa igen. Många förlorade därmed arbetstillfällena. Sen följde Stadium efter vilket gjorde att mindre sporthandlare fick slå igen. Även H & M och Dressman har flyttat till Haparanda. Vad kommer det att innebära för de mindre klädeshandlarna i orterna runt omkring?

Även Björn Forsberg, liksom David Jonstad, nämner Dubai² som ett ”koncentrat av kortsiktigt högmod”.

”En stad av bisarra extravaganser – skidbackar i öknen, en fantasivärld av konstgjorda oar och landskap, en urban djungel av skyskrapor med den 828 meter höga Burj Khalifa-falosen som senaste fixpunkt – allt skapat på minimal tid. Med lånade oljepengar.” (sid. 49).

Jag var tvungen att leta bilder på Google.

Jag känner att jag blir så trött och ledsen av alla vansinnigheter som pågår, av det ohyggliga slöseri som suger ut planeten jorden för våra barnbarn och barnbarnsbarn. Jag var inte medveten om att det var så illa som

Men Björn beskriver också positiva och hoppfulla projekt både i Sverige och i världen, projekt som kan utgöra inspiration och modeller för de förändringar som måste komma.

² Tio måsten i Dubai, <http://www.dubai-guiden.info/dubai.aspx>.

Revolutioner

Björn menar att den revolutionsvåg som sprider sig i Mellanöstern och Nordafrika och som officiellt förklaras vara en demokratiörelse egentligen handlar om svält och avsevärt försämrade ekonomiska möjligheter. Han nämner Occupy Wall Street-rörelsen som sprider sig som "en präriebrand" runt om i världen. "Den stora tragedin är att ingen lösning finns i sikte." Så kallade *failed states* växer nu i snabbt antal. Björn tar exempel. År 2005 var det sju stater som fallerat (inklusive Somalia, Irak och Zimbabwe). År 2010 hade femtom stater drabbats "och detta innan den senaste vågen av hungersnöd och politisk oro drabbat världen" (sid. 36).

Nu är det inte längre vänsteraktivister och anarkister som revolterar utan medelklassen som plötsligt upptäcker att deras välfärd är allvarligt hotad.

Vi måste bygga ett nytt samhälle

Men allt är inte pessimistiskt. Det är inte den yttersta tid och undergång som många befarar. Vi har nu möjligheter – eller rättare sagt – vi tvingas nu att fundera över hur vi vill att framtidens samhälle ska se ut. Övergången till ett samhälle som är byggt på förnyelsebar energi måste innebära en radikalt minskad energianvändning, menar Björn. Transporter, konsumtion och industriella verksamheter tvingas ofrånkomligt att krympa till en avsevärt längre nivå än vi har idag. Förändringen ställer krav på ett helt annat samhälle, en helt ny ekonomi och en helt annan social organisation.

Framtiden ligger i förnyelsebara energilösningar, men det måste handla om småskaliga system som inte kräver så omfattande kringinvesteringar. Björn beskriver flera småskaliga projekt så konkret att de inspirerar till efterföljd. Men projekten kräver idag eldsjälarna som orkar ta stötarna, som orkar entusiasmera och mobilisera de människor, som i många fall kanske tappat hoppet och gett upp. Han nämner exempelvis Samsø i Danmark som är ett mycket spännande exempel på vilka möjligheter som finns "om man bara vill". Ett mycket intressant exempel är Kuba, där man på grund av USA:s blockad, Sovjets kollaps och en diktator som agerade klokt lyckats bygga ett ekologiskt och hållbart samhälle. Hög social välfärd, ett välfungerande medicinskt system och framförallt den ekologiska odlingen har gjort att Världsnaturfonden år 2006 utsåg Kuba till världens enda hållbara land. I andra länder som vilar på ekologisk hållbarhet råder svält och fattigdom. På flera sidor berättar Björn om framgångssagan i Kuba.

Den tendens som världens länder använder idag för att lösa problemen med finanskrisen, d.v.s. privatiseringar och nedskärning av välfärden, är raka motsatsen till de lösningar som Björn Forsberg för fram. Lösningen är istället gemensamt ägande och samarbete.

I fem punkter redovisar han de framgångsfaktorer man funnit utifrån de erfarenheter som gjorts tidigare, som visat sig framgångsrika, och som enligt honom borde styra omställningen. Jag citerar (sid 320):

1) **Kris och krisinsikt.** Vi behöver inte bara kunskap om resursväggen och globala miljöhot utan även en verklig känsla av kristillstånd i samhället för att det ska uppstå en förändringskraft.

2) **En övertygelse om att vi själva kan forma utvecklingen.** Att makten över framtiden ligger i våra egna händer och inte i någon annans.

- 3) **Att låta omställningen formas utifrån platsen.** Det finns inte en modell som passar alla, tvärtom handlar omställning om att utgå från den egna platsen. Att identifiera möjligheter och begränsningar; att känna in platsens själ; att kreativt vända lokala problem till möjligheter.
- 4) **Att tänka utanför boxen.** Omställning handlar om att utmana våra egna föreställningar och konventioner. Att vara öppen för det okonventionella och att inte låta oss stoppas av heliga kor.
- 5) **Visionens makt.** Omställningen behöver fyllas med lust och det sker genom att vi tillsammans skapar en attraktiv bild av en hållbar framtid där vi lever.

Björn menar att den tändande gnistan är probleminsikt, men någon måste sen ta de första stegen, eldsjälarna som går före ”och smittar oss andra med sitt engagemang. Annars händer ingenting”. Han avslutar boken med att konstatera att ”*framtiden ligger i våra egna händer*”.

Jag vill verkligen rekommendera alla att läsa Björn Forsbergs bok. Gärna också David Jonstads. Böckerna är sprängfyllda med användbara och orubbliga fakta. Vi kan inte längre blunda och hoppas på det bästa.

Se Björn Forsbergs hemsida:

<http://transitionsweden.ning.com/profile/BjoernForsberg>.

Man hittar också inlägg på Youtube:

http://www.youtube.com/watch?v=ZHwxtIoxumM&feature=player_embedded#!

http://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=3W0Oqiam3jo

med flera

Boken finns att köpa på:

Adlibris – 174 kr

Bokus – 179 kr